

Könyvkritika

Bartók Béla – Paul Sacher levelezése / Briefwechsel

Közreadja és fordította: Bónis Ferenc
Balassi Kiadó

Ismét felbecsülhetetlen értékű kiadvánnyal gyarapodott Bónis Ferenc publikációinak listája: a kétnyelvű kiadványban a teljesség igényével adta közre a zeneszerző és a bázeli karmester levelezését. Ezúttal haszonélvezői vagyunk a zenetörténezs választékos német nyelvtudásának is – bravúros fordításával korántsem csupán a nyersfordítás korrekt pontosságára törekedett, hanem lehetővé teszi, hogy a szavakon túli „értelmezés” birodalmában is biztonságosan tájékozódjanak az olvasók. Ezáltal az MTA Bartók Archívumában és a bázeli Paul Sacher Alapítvány Sacher-gyűjteményében található levelek az érdeklődők szélesebb köréhez jutnak el.

A kötet törzsanyagában időrendben követi egymást a 81 levél, amelyek a Paul Sacher felkérésére készült három „bázeli” Bartók-remek keletkezéstörténetéhez megannyi adalékkal szolgálnak. A tényanyagon túl bepillantást nyerünk két muzsikusból négy éves személyes kapcsolatának alakulásába, s nyomon követhetjük, mennyi zenén kívüli körülménnyel, zavaró tényező kiküszöbölésével kellett foglalkozni mind a szerzőnek, mind pedig az ősbemutató létrejöttében bábáskodó megrendelőnek.

Míg e főszöveget illetően elsősorban a magyar olvasóknak kedvez a közreadó, a függelékekkel a külföldiek horizontját tágítja elsősorban, hiszen a szolid levélválogatás, melyben családjának számol be Sacherről és a bázeli ősbemutatókról Bartók, kevés újdonságot tartogat a magyarul olvasóknak, hiszen ők különböző levélgyűjtemények jóvoltából már több évtizede ismerhették e dokumentumokat. Hasonlóképp az Így láttuk Bartókot címmel több kiadást megért előadásgyűjtemény (mely rádióműsorok szerkesztett szövegét tartalmazza) magyarul régóta könnyen hozzáférhető – most világnyelv is terjeszti Paul Sacher élvezetesen tált, informatív visszaemlékezését. Elsősorban a német verzió közönségének csemege az a beszélgetés is, amelyet a 90. évhez közeledő Paul Sacherrel készített Bónis Ferenc. Jóllehet, a beszélgetés németül folyt, magyarul már két alkalommal jelent meg nyomtatásban (a Hítel c. folyóiratban, majd Bónis „Üzenetek a XX. századból” című kötetében), eredeti nyelven viszont itt olvasható először.

Az emberi természetet mindig is vonzotta az ismeretlen, érdekelték a titkok, a háttérinformációk. Korunkban a média jóvoltából fokozott mértékben kap szabad utat az efféle kíváncsiság (szélsőséges példaként elég a népszerű MET-közvetítések szünetműsoraira utalni, amikor az előadások házigazdája mintegy „lesipuskásként” várja a színpalak mögött az énekeseket, akiknek így alig van idejük, hogy operahősből vissza tudjanak változni énekesé – sztárrá –, kielégítendő a művek világán kívüli területekre kalandozó érdeklődést).

Paul Sacher és Bartók Béla levélváltása alapvetően zenecentrikus – lényegében a felkérés mozzanatától a bemutató beteljesedéséig tartó folyamat során felmerülő kérdésekből és a rájuk adott válaszokból kristályosodik ki a dokumentumok sora. Ugyanakkor plasztikusan érvényre jutnak azok a technikai jellegű, szervezési kérdések, amelyeknek útvesztőit megjárva lehet csak eredményhez, megoldáshoz jutni.

A Zene húros hangszerekre, ütőkre és cselesztára, a Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre, valamint a Divertimento egyaránt időtálló remekműnek bizonyult. E dokumentumok jóvoltából olyan idők tanúi lehetünk, amikor ez még nem volt evidencia. Csak azt sajnáljuk, hogy valamiféle pót-függelékben vagy jegyzetanyagban nem kaphattak helyet azok a korabeli sajtóvisszhangok, amelyeket Sacher elküldött a szerzőnek.

Muzsikusból számára legizgalmasabbak a konkrét zenei (előadási) kérdésekkel foglalkozó részletek; az előadók számára, a szólamelosztásra vonatkozó utasítások, egy-egy jelzés technikai kivitelezését magyarázó megjegyzések, a hangszerek térbeli elhelyezésével kapcsolatos kérdések, vagy épp a hangszermárka kérdése a Szonáta ősbemutatójánál.

A korrajz iránt érdeklődők is kapnak elgondolkodnivalót, s kétségkívül több új vonással gazdagodik a ki-ki által elképzelt Bartók-portré. A zongoraművész-zeneszerző, aki ellenszolgáltatás nélkül nem tud / nem akar / elfogadni gesztust, szívességet, ugyanakkor a járandóságokat illetően kérlelhetetlen (még akkor is, ha alkalmanként önként „engedményt tesz”).

A mai olvasó számára nem tanulságok nélküli, ha figyelemmel követi az íráskor keletkezését; kiderül, hogy milyen gyorsan lehetett egyszerű postai küldemények segítségével kapcsolatot tartani nemzetközi viszonylatban is! Néha még a lábjegyzetnek is utána kell gondolnunk: vajon pontos-e mindig a

„legutóbbi levél” beazonosítása (38. levél, 3. jegyzet).

Bónis Ferenc – rendkívül tapasztalt szerkesztőként – olyan kiadványt szándékozott létrehozni, amely végigolvasható (sikerült!), ugyanakkor, kutató számára hasznos (értsd, praktikusán forgatható) forrásmunka. Épp ezért gondosan ellátta a leveleket hivatkozó utalásokkal, tehát „in medias res” is bátran lehet tájékozódni az anyagban. Tartalmilag „értelemszerű”-nek tarthatjuk, hogy harmadik előfordulásakor került Willy Burkhard nevéhez lábjegyzet, amelyből kiderül – ami korábban is elég nyilvánvaló volt –, hogy svájci zeneszerző. Az meg több mint választékos, hogy Ernst Mohrt hol zenekutatónak, hol muzikológusnak, hol pedig zenetudós-nak titulálja lapalji jegyzetben a közreadó. A levélváltás ismeretében afféle ráadás-élményt jelentenek a családi levelek, amikor az ismert események személyes kommentárjait olvashatjuk. Az sem zavaró, hogy az „Így láttam Bartókot” visszaemlékezésben „visszaköszön” megannyi levélrészlet. A jegyzetanyaggal való értelmezés haszna egy ízben erőteljesen érvényesül; ugyanazt a főszöveget olvasva, konkrétizálódnak az utalások, ha tudjuk: a „vészterhes országok”: Magyarország, Jugoszlávia, Olaszország, a „szerencsétlen ország” pedig Franciaország (a 79. levél jegyzetanyagának többletinformációi).

A könyv kiállítása gyönyörű, élvezet kézbe venni. Az anyag elrendezése is tudatos megtervezettségre vall (jóllehet van néhány következtelen tördelés, indokolatlan tagolás). Hasonlóképp, a „technika ördöge” is közreműködött, amikor a számítógépes kottaképből – korántsem érdemi – pontatlanság került. Sajnos, a névmutatóban a pontatlanságok különböző típusaira találunk példákat, s érdemes lett volna olyan apróságokra is figyelni, hogy „Frau Bartók” ne legyen váltakozva „Bartók asszony” és „Bartókné asszony”, s egységes legyen a megrendelő-karmester aláírása (Sacherja, Sacher-ja, Sacherje). Az ilyesmit nem értelemzavaróak, de a rendkívül nagy műgonddal végzett érdemi munka mellett kár, hogy az ilyen apró szépséghibák retusálására nem maradt energia, figyelem.

Mindent egybevetve, olyan kiadvánnyal gazdagodott a zenetörténeti olvasmányok kínálata, amely egyszerre tudományos igényű, tanulságos és lektűr-jellegűen élvezetes, s amelyet haszonnal és érdeklődéssel forgathat muzsikusból és nem szakmabeli egyaránt.

Fittler Katalin